

ברוך שפינוזה ושבתאי צבי

יש ספק סתום בחיי-שפינוזה הקובע לעצמו הארתייתר, משום שחוקרי תולדות שלנו ונרין בראשם לא הקפידו לצאת ידי הובתם, באין החומר הרב והמענין לנגד עיניהם, כונתי לאותה השעה, כשהפילוסוף הגדול התגנש באנדרלמסיה, שירדה כרוכה בעקב התנועה שמסכיב לשבתאי-צבי, נרין וההילכים בעקבותיו, שלא העמיקו חקר, הסתפקו בתעודה אחת, שהיתה מצויה בידם, הם הסתמכו על משפט אחד המובא באגרת השלוחה לשפינוזה ביום 8 לדצמבר 1655 מלונדון הבירה והכתובה בידי ידו הינריך אולדני בורג: הנני עובר לפוליטיקה, אנשים ישוּחו בשעה, כי היהודים המזורים זה אלפים שנה ויותר בכל קצוית-כל ישוּבו במהרה לסולדתם, המאמינים מועטים, אולם רבים הם הכמהים לזאת אתה (שפינוזה) לא תמנע לכמה מידוך את אשר קלטה אונך ואת אשר תהנה באלה, כשאני לעצמי אין כי אסון, פרם יאושר הדבר כפי אנשים מהימנים מקושטא, באשר רק המה מוטמנים לחוות את דעתם בענין הניל, מאד רצתה נפשי לשמוע את הידיעות המשובטות בין יהודי אמשטרדם

מסעו זה לשנת 1666, משום שהיתה נחשבת לשנת-הנאוּלה, בימי, ההכנה הזו השתררה, כמובן סתירות לאין גבול וכל העינים היו נשאות לקושטא, אשר ב־זכה צריכים היו להעשות דברים בני תשיבות היסטורית לדורות וסוכני-סרק מטיא נוצרים העבירו את הידיעות למרכזי המסחר אשר בטערבה של אירופה כמו המבורג, אמשטרדם, לונדון וכו', ולא רק בכתיב נוסיות וכתיב-סדרש כי אם בכורסות וכחוגי המדינאים היו מסתנים למאורע העתיד להתרחש, והנה באותם הימים שלח אולדנבורג את מכתבו הנזכר לשפינוזה.

(ב) שפינוזה, ישב בשנת 1668—1669 במבורג, פרבה של האג, שהתקוות המשיחות הרווחות במחנה הסקובלים היהודים והנוצרים נתפרסמו בה למכביר, חוקרי שפינוזה עמלו והיו כיהו, כי שפינוזה היה בקי בסתרי-חין ובן רתעודות, שהפרסמו בשעתן עיי פרידנפל ופרידלנדר, נמצאת רשימה מפורשת של ספרית-שפינוזה ובה מפורטים כמה וכמה ספרי קבלה, ממכתבו של אולדנבורג אפשר לשער, ששפינוזה שמר עוד בשנת 1665 על אי אלה קשרים את יהודי אמשטרדם, אעפ"י שהוטל בהרם עוד השע שנים קודם, כי אלולא כן מה שחר לשאלתו של

אולדנבורג בדבר, הידיעות המשובטות בין יהודי אמשטרדם ובדבר ההשפעה שנלוותה לשמועות עיא שבתאי-צבי?

(ג) אין, אמנם, תחת ידנו תשובתו של שפינוזה למכתב הניל, אולם יש ידים להוכיח, כי שפינוזה הקדיש תשומת רב מרובה לתנועת שבתאי צבי ועוד בשנת 1665, בעצם ההתרנשות העצומה, יצא סגור של מסתכל בעל-גא, כדי לברר לעצמו את מצב הרוחות ששפיי נזוה היה שרוי בו עם סיום שנת 1665 הייבים אנו ליטול את מכתבו הקודם של אולדנבורג שנכתב בראשית-ספטמבר 1665, ולעיין בתשובתו של שפינוזה, הליפ: מכתבים זו בתוספת-פרטים אחרים שמסרו לנו חוקרי שפינוזה החרשים, באה ללמדנו, כי שפינוזה, שהיה עד למחצית-השנה 1665 עוסק בחבורו המפורסם, ספר המדות, הפסיק פתאום את מלאכתו זו והתחיל מהגדר את המסכת התיאולוגית-מדינית, ושני בתכנת עבודתו של שפינוזה נעשה תחת השפעת ההתעוררות המשיחית ובמסכת התיאולוגית-מדינית, שהתחיל עתה בכתיבתה, אמר לתת הסברה פילוד סופית לתנועה הזאת, שהיעישה את העולמות, — סבין חוקרי שפינוזה מצייין רק דיר הלפרן את התנועה המשיחית בישראל ובעמים בתור אחד הנורמים

לחבור, המסכת התיאולוגית-מדינית והוא מזכיר גם אי אלה הדונות שמחויין לדרך הטבע שהופיעו בשנת 1668—1669 (המנסה האיוסה, הופעת כוכב־שבט המכשכש בזנבו הארוך והלוחט) ואשר מהם היו ניוונות האמינות התפללות שנחפשו ברבים, אילו העסיק הלפרן את השערתו היה סבין, כי לא אמונת־שוא סתם, אלא, אמונת־שוא ממשית, שנחלטה בדמותו של שבתאי צבי, המריצה את שפינוזה לכתוב את המסכת.

קוראי המסכת עוסדים ומתמיהים על ששפינוזה ראה לפסל בשאלות הקוליעת לעצם-הפרובלימית הגלומות בתנועה אשר מסכיב לאישיותו של שבתאי צבי, וכבר בהקדמה שבה הוא מדגדג במספרות הספר מורגש הקשר הזה וביחוד הוכלט הדבר בפרקיו הראשונים, — סתוך החומר החיסטורי העשיר והמנוון על תנועת שבתאי צבי, שנערך בשקידה עיי נרין, אפשר לבור כמה מראשי-הפרובלימות, שחבעו מהנהיגות כמו שפינוזה עיון נאמן ותשובה מפורשת: א) בבחינה רעיונית היתה תנועת שבתאי צבי ניונית מפירושי סטורין שניתנו למקרא, שהוצא בעל כרחו פירי פשוטה, ונתבססה על מלאכתם של מחשבי-הקין, ב) השמועות על התנועה

הזאת עוררו התלהבות עצומה בין מעריצי שבתאי-צבי ובכל תפוצות הנולדה נתגלו חדשים לבקרים, נביאים שונים, אשר בשורת המשיח ונאוּלת הישראלי והאדם על שפתותיהם, לאותם הגלויים נלוו כל מיני פירושים משונים, שניתנו למאורעות ומקרים, לאותות ומופתים, שהתרחשו בימים ההם, ג) שבתאי צבי ומקורביו אמרו לכוין את מלכות-ישראל והאמינו בכל נפשם, כי די בחר בישראל לעם סניליתו, אדם הונה והושב כשפיי נזוה לא היה ראוי להתעלם מאלה, מבלי לברר לעצמו את פשר האנדרו־למוסיה הנדולה, שנפלה בעולם בעקב התנועה המסתורית הזו, נסכם אישוא לעצמנו את השלש שלות העינים: העירוננו כבר לעיל, כי ערב שנת 1666 נשאל שפינוזה לרעתו על כל הרעש והמהומה שהקימה התנועה השתבאית, כמו כן הזכרנו את העובדה הפפליאית, ששפינוזה הפסיק בעצם-הסערה של ההתלהבות המשיחית את כתיבת ספר המדות והתחיל מהגדר את המסכת, והנה עתה מצטרפת עובדה שלישית הבאה להעיד, כי שפינוזה מספל בספר הזה בשאלות המרכזיות, שניעורו בהכרח במתו של הונה דעות למראה התנועה האקטואלית, וכראי להעיר על הליפ-מכתבים בין שפינוזה ואולדנבורג

בלים נופא, שהרעישו את העולמות בדבר משיח השקר — שכתאי צבי. במקום אחר, סברו שפינוזה את שאלת הנבואה האמיתית והכנובת, נבואת השקר ושאלת האותות ומופתים ושאר אמונות שוא והוא נוסך עליהן אור בהיר של מחקר.

כידוע נייערו בין כת שכתאי צבי שאלות כמו, עם ישראל עם סנולתי, החזרות המלוכה לישראל, האידיאל של מלכות צדק וכדומה; שפינוזה ההויר לכל השאלות דאלה את תשר בתו מתוך תפיסתו הוא ובכחינה מהופכת מאשר הטיפו זאת החונים על דגלו של שכתאי צבי, אולם למרות עמדתו השלילית של שפינוזה כלפי ההיות המסתוריות הוא כותב בסירושו:

את אותהמילה אני רואה כרבי ערך כל כך, שהנני בטוח, כי הוא כשלעצמו עלול לקיים את העם דער, ואלמלא היו חוקי דתם כתישים את תכונתם הייתי סוכן להאמין מכלי סקפוקים, כי בהזדמנות נאותה, היות וחי בני אדם נתונים לחטורות, ישובו ויכוננו את מסלכתם ודי יבחר בהם מחדשי.

יצחק שיפר
(תרגום)

מחודש ספטמבר 1665, שבה מודיע שפינוזה לחברו על שקפין את ירו מ.ספר המדות ודלה בא עליו בתשרי בתו בתמיהה גדולה, חבל שלא נשתמרה תשובתו של שפינוזה לתמיהה הזאת, אולם שורת ההגיון מתייבת, ששפינוזה כתשובתו הסביר לחברו את פשרהדבר והרצה לפניו על הפרובלימות, שיעמוד עליהן במסכתו, כך ולא אחרת נתן להתרין מכתבו הבא של אולדנבורג מדצמבר 1655, ששם נשאל שפינוזה לדעתו בנוגע לתנועת שכתאי צבי.

העירונו על קוספלקסים ופרובלימות, שחשיבותם היתה במעלה ראשונה בימי הרעש של שכתאי צבי והנה אפשר גם להוכיח, כי שפינוזה במסכתו שלו עסק דוקא בפרובלימות הללו, באחד המקומות במסכתו (פרק ט"ז) מביע שפינוזה את התנגדותו החריפה לסירוסי המקראות, שנעשו בידי המקור בלים ולכל מעשי להטים של נוטריקון וכיוצא בלה, פעם הוא כותב: אני לא רק שקראתי בלבד את אשר יכתבו אלה, כי אם התודעתי טנים אל טנים אל בעלי הקבלה החדשים — ונפלאות היתה זאת בעיני לראות את הנוחות העקומים האלה ללא קורטוב של שכלי, הרברים האלה באים להורותנו, כי שפינוזה מצא לו גם מהלכים בין המקור